

Specyfika udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej przez nauczyciela religii uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego

Specifics of the provision of psychological and pedagogical assistance by a religion teacher to a student with an evaluation of special educational needs

Słowa kluczowe: pomoc psychologiczno-pedagogiczna, uczeń z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, nauczyciel religii, specjalne potrzeby edukacyjne, kształcenie, niepełnosprawność, inkluzja, włączanie

Key words: psychological and pedagogical assistance, student with an evaluation of special education needs, religion teacher, special educational needs, education, disability, inclusion

Streszczenie

Jednym z postulatów współczesnego kształcenia dzieci i młodzieży jest włączenie do zespołu klasowego, i tym samym inkluzji z rówieśnikami, każdego ucznia, w tym z różnorodnymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Powyższe skutkuje skonkretyzowanymi działaniami wspierającymi. W niniejszym artykule skupia się uwagę na uczniach posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, czyli z określonym rodzajem

¹ Dr Elżbieta Bednarz, Wydział Nauk Społecznych Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

niepełnosprawności oraz niedostosowaniem społecznym i zagrożonym niedostosowaniem społecznym. W myśl zapisów prawa oświatowego każdy nauczyciel, w tym katecheta, zobligowany jest do świadczenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom, dla których wydano orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. W niniejszej publikacji, po przybliżeniu podmiotów i osób zobligowanych do niesienia pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole, omówiona została rola nauczyciela religii włączonego w proces wsparcia ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Przybliżono zadania, które spełniać winien katecheta w planowaniu oraz w realizacji procesu dydaktycznego w zespole klasowym, do którego przynależy uczeń posiadający przedmiotowe orzeczenie.

Abstract

One of the demands of modern education of children and adolescents is the inclusion in the class team, and thus inclusion with peers, of every student, including those with diverse special educational needs. This results in the concretization of support activities. In this article, attention is focused on students whose special educational needs have been assessed and evaluated, that is, those possessing specific disabilities and social maladjustment and at risk of social maladjustment. According to the provisions of educational law, every teacher, including catechists, is obliged to provide psychological and pedagogical assistance to students for whom an evaluation of special education needs has been issued. In this publication, after introducing the entities and persons obliged to provide psychological and pedagogical assistance at school, the role of the religion teacher involved in the process of supporting a student with an evaluation of special education needs is discussed. It also outlines the tasks to be fulfilled by the catechist in the planning and implementation of the didactic process in a class team, which includes a student with a special educational condition.

1. Wprowadzenie

Próba poszukiwania skutecznych sposobów niesienia pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego skutkuje konkretnymi postulatami. Jednym z nich jest umożliwienie równego dostępu do edukacji, w różnych jej formach, w tym także, w inkluzyjnym procesie kształcenia, z właściwym

podejściem pedagogicznym. Nauka religii jako przedmiot szkolny także winna legitymizować się adekwatnymi do zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych ucznia zasadami i kompetentnym postępowaniem nauczycieli².

Zaznaczyć należy, że w inkluzyjnym modelu kształcenia problem realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej przez każdą osobę pracującą z uczniem posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego nabiera istotnego znaczenia i kieruje się ku praktycznym rozwiązaniom. Sygnalizuje się dziś, że aby uczniowie z określonym rodzajem niepełnosprawności byli w stanie wspólnie ze swoimi sprawnymi rówieśnikami realizować program nauczania, organizacja kształcenia musi uwzględniać fakt występowania różnic pomiędzy nimi i w konsekwencji dostarczać konkretne rozwiązania dydaktyczne.

Z dniem pierwszego września 2011 roku systematycznie, w ustalonym przez ówczesne władze oświatowe porządku, do polskich przedszkoli, szkół i placówek wprowadzony został nowy model udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W kolejnych latach (2013 i 2017) wprowadzono poprawki i uaktualnienia do rejestru zadań szkoły i placówki w zakresie zapewnienia specjalistycznego wsparcia uczniowi ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

We współczesnym kształceniu dzieci i młodzieży podkreśla się, że priorytetem działań każdego nauczyciela powinno być dążenie do pełnego, rzeczywistego włączenia do zespołu klasowego i tym samym integracji z rówieśnikami każdego ucznia, w tym z różnorodnymi zindywidualizowanymi potrzebami edukacyjnymi. W niniejszym artykule będzie mowa w szczególności o uczniach posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w związku z czym grupa zostanie

² Występujące w literaturze przedmiotu dotyczące edukacji włączającej oraz w dokumentach prawnych regulujących niesienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej określenie: 'specjalne potrzeby edukacyjne' zastępowane jest obecnie preferowanym pojęciem: 'zróżnicowane potrzeby edukacyjne'. Zatem w moim artykule posłużę się nowym określeniem specjalnych potrzeb edukacyjnych.

zawężona do osób z niepełnosprawnościami oraz niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Specyfika przedmiotu, jakim jest religia, także obliguje nauczyciela do sprawowania szeregu działań w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, i te sugestie zostaną poniżej przybliżone.

W pierwszej kolejności omówimy podmioty i osoby odpowiedzialne za realizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej w ogólnodostępnej szkole, a następnie przybliżymy rolę nauczyciela religii włączonego w proces wsparcia ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Przedmiotem niniejszego artykułu będzie przede wszystkim analiza zadań nauczyciela religii w planowaniu i przebiegu pomocy psychologiczno-pedagogicznej w stosunku do uczniów posiadających wymienione wyżej orzeczenie.

2. Kto jest zobligowany do udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole i przedszkolu?

Z uwagi na cel badawczy artykułu, którym jest przybliżenie istoty udzielania fachowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej podczas lekcji religii uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zasadnym jest już na początku naszych wytycznych przywołanie roli i zadania każdego nauczyciela, w tym nauczyciela religii, w sprawie udzielania tego rodzaju wsparcia. Podkreślić w tym miejscu należy, że koncentrujemy się na wspomaganiu ucznia w szkolnictwie ogólnodostępnym, czyli w edukacji o charakterze włączającym.

Poniżej przywołałyśmy rozporządzenia prawne funkcjonujące w polskim systemie oświaty publicznej zawierające kluczowe zapisy dla podjętego w artykule problemu. Zgodnie z aktualnie obowiązującym „Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” pomoc tę organizuje dyrektor przedszkola, szkoły lub placówki, udzielają jej zaś uczniowi nie tylko poszczególni specjaliści, ale każdy z nauczycieli

(„Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 4. 1.2})³. Z rozporządzenia wynikają skonkretyzowane zadania kierowane do nauczyciela w kwestii charakteru udzielania owego wsparcia. Pamiętać należy przede wszystkim, że nauczyciel z racji przygotowania zawodowego musi posiadać kompetencje istotne w udzielaniu fachowej pomocy. Kwestię tę reguluje „Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela” („Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r...” 2019). W obecnych standardach kształcenia nauczycieli podkreśla się niezbędną konieczność posiadania fundamentalnej wiedzy oraz umiejętności i kompetencji społecznych wspomagających ucznia ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

W ogólnych efektach, uczenia się opisanych w wyżej wymienionym akcie prawnym, w obszarze wiedzy przyszły nauczyciel winien posiadać wiadomości w zakresie edukacji włączającej wraz ze sposobami realizacji zasady inkluzji, a także powinien znać i rozumieć problem zróżnicowania potrzeb edukacyjnych uczniów i wynikających z nich zadań szkoły dotyczących dostosowania organizacji procesu kształcenia oraz wychowania. Istotne są także sposoby projektowania i prowadzenia działań diagnostycznych w praktyce pedagogicznej („Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r...” 2019 {I; 1.1.; pkt. 5 i 6). W zakresie umiejętności, którymi absolwent powinien posługiwać się w wymiarze pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej uczniowi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, znalazły się planowanie i realizacja programów nauczania z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów oraz bezpośrednio praca

³ Także: wychowawcy grup wychowawczych, specjaliści wykonujący w przedszkolu, szkole i placówce zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności psychologzy, pedagogzy, logopedzi, doradcy zawodowi i terapeuci pedagogiczni, zwani dalej ‘specjalistami’ („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020).

z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi („Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r...” 2019 {I; 1.2.; pkt 4 i 12}). Kompetencje społeczne absolwenta, w myśl standardów kształcenia nauczycieli, powinny uwzględniać natomiast podejmowanie decyzji dotyczących organizacji procesu kształcenia edukacji włączającej („Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r...” 2019 {I; 1.3.; pkt 4}).

W szczegółowych efektach uczenia się w odniesieniu do kompetencji pedagogicznych wymieniane jest m.in. uwzględnienie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów z ich uwarunkowaniami w zakresie diagnozy funkcjonalnej, a także konieczność dostosowywania procesu kształcenia do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów (w tym: projektowania wsparcia, konstruowania indywidualnych programów) („Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r...” 2019 {I; III; 2; B.2.;W5}). W planowanych umiejętnościach absolwenta w obszarze szczegółowych efektów uczenia się podkreśla się wymóg dostosowania programu nauczania stosowanie do edukacyjnych potrzeb uczniów („Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r...” 2019 {I; III; 2; B.2.; U1}).

Przygotowujący się zatem do pracy w szkole czy placówce nauczyciel powinien posiadać kompetencje umożliwiające realizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej poprzez niesienie fachowego wsparcia uczniowi ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi (w szczególności temu, który posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego). Każdy nauczyciel winien także wzbogacać swój warsztat pedagogiczny poprzez uczestnictwo w kursach doskonalących, szkoleniach i warsztatach, czyli poprzez doskonalenie zawodowe.

Przyjmuje się dziś, że każdy uczeń jest w stanie osiągnąć sukces, w ramach swoich możliwości, jeśli m.in. nastąpi wyrozumiałość i profesjonalna postawa nauczyciela. Zadaniem każdego pedagoga, niezależnie od przedmiotu, którego naucza, jest wyzwalamie pełnego potencjału ucznia poprzez odpowiednie kierowanie jego rozwojem. Nie można

w tym procesie pominąć ucznia z określonym rodzajem niepełnosprawności czy z różnorodnymi potrzebami edukacyjnymi.

3. Nauczyciel religii w roli pedagoga udzielającego wsparcia uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego

Nauczyciel religii, wzorując się na postawie Chrystusa, wychodząc powinien ponad wszelkie podziały oraz inicjować i realizować te działania, które urzeczywistniają wartość każdej istoty ludzkiej. Jeśli przeanalizujemy rozumienie samej inkluzji, to śmiało możemy stwierdzić, że bazuje ona na tym, co wspólne, oraz na wartościach, które służą wzbogaceniu egzystencji własnej oraz innych osób (zob. Al-Khamisy 2013, 27; Głodkowska 2012, 24-25; Zacharuk 2008, 167-168)⁴. Jak zauważa Grzegorz Szumski:

Znaczenia edukacji włączającej nie sposób zrozumieć, marginalizując problem prawa dostępu osób z niepełnosprawnością do powszechnej, publicznej edukacji, a w praktyce do szkoły, do której mają dostęp uczniowie bez niepełnosprawności (Szumski 2019, 19).

Wartość dodana edukacji włączającej według Szumskiego to nie tyle osiągnięcia edukacyjne, lecz

...dobre samopoczucie uczniów, właściwe relacje między uczniami oraz między nimi a nauczycielami, ponadto silne więzi szkoły ze społecznością lokalną. Celem zatem jest zrównoważona edukacja, odpowiadająca indywidualnym potrzebom i wspierająca budowanie wspólnoty (Szumski 2019, 24).

Powyższe spójne jest z zadaniami i celami współczesnej pedagogiki religii, w której to m.in.: zauważenie, pomoc i akceptacja drugiego

⁴ Etymologicznie termin 'inkluzja' [od łac. *includere*: *in* – 'w, do', *cludere* – 'zamknąć') tłumaczymy jako: włączenie, dołączenie, zawieranie. Odpowiednikiem słowa 'inkluzja' [ang. *inclusion*], 'kształcenie inkluzyjne' [ang. *inclusive education*] stosowanym w języku polskim w odniesieniu do kształcenia szkolnego jest 'włączanie', 'edukacja włączająca'.

człowieka w świecie, a także dążenie do wspólnoty są wartościami promowanymi do stosowania w procesie edukacji religijnej. Niezależnie od przekonań osób pochodzących z różnych środowisk włączonych w rozwijanie pedagogiki religii jako nauki, wszyscy są zgodni co do zasady (m.in.):

- [1] holistycznej koncepcji człowieka i wychowania dowartościowującego aspekty duchowe i religijne,
- [2] podmiotowej roli wychowanka (orientacja na podmiot),
- [3] rozumienia edukacji religijnej jako części edukacji humanistycznej (Milerski 2019, 330).

Z powyżej przytoczonych zasad wynika jasna konkluzja i jednocześnie aksjomat: edukacja religijna rozwijając kompetencje religijne ucznia, nie może pominąć dowartościowania jego jako osoby, z uwzględnieniem wszechstronnego rozwoju, niezależnie od możliwości i ograniczeń wychowanka. Sam biblijny obraz Kościoła [*ekklezia*]⁵ bazuje na tym, co dla jego członków jest wspólne. Pozbawiony jest więc sankcji segregacyjnej. Jak stwierdza Ludwig Volker Toth:

...każdy człowiek jest 'chciany' przez Boga, również ten, który jest upośledzony. Każdy człowiek posiada, daną mu przez Boga, własną wartość. Wszyscy bowiem jesteśmy jednością, w której każdy z nas ma takie same prawo do życia. Przez Jezusa jesteśmy powołani do jedności, a nasze zewnętrzne i wewnętrzne różnice przezwyciężone i pojednane (Toth 2002, 318).

Podejście takie domaga się zarówno zagwarantowania możliwości realizowania inkluzyjnej edukacji, jak i odpowiedniego, profesjonalnego prowadzenia w niej ucznia z określonym rodzajem niepełnosprawności, niesienia mu fachowej pomocy.

Pragnę zwrócić uwagę na dwa istotne aspekty w spełnianiu roli nauczyciela religii udzielającego pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

⁵ Termin grecki *ekklezia* etymologicznie tłumaczy się jako 'społeczność (zgromadzenie) wywołanych bądź wezwanych'.

Pierwszy to fachowe wsparcie ucznia ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, a drugi, podmiotowe potraktowanie, z przyjaznym stosunkiem do wychowanka. O profesjonalnym wsparciu powiemy poniżej, a w tym miejscu kilka fundamentalnych wskazań w kierunku osobowego traktowania ucznia.

Pamiętać należy przede wszystkim o tym, że jeśli dziecko ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi znajdzie się w grupie nieprzygotowanej do jego przyjęcia, towarzyszyć mu będzie niezrozumienie i odrzucenie społeczne, a w konsekwencji niskie poczucie własnej wartości. U ucznia odrzucanego przez rówieśników często kształtuje się negatywny, rozbity obraz samego siebie. W związku z powyższym rolą nauczyciela będzie nade wszystko przygotowanie klasy, czy grupy katechetycznej na inkluzję uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

Spośród pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnością wymienia się m.in. społeczną akceptację i szacunek, przeciwdziałanie izolacji, naturalny i życzliwy kontakt, nawiązywanie współpracy (Kossewska 2003, 40). Postawa wobec osób z niepełnosprawnością jest miarą kultury danego społeczeństwa. Chrześcijanie w sposób szczególny winni zatem swój stosunek do tej grupy osób opierać na wrażliwości, zrozumieniu i niesieniu pomocy na wzór Chrystusa, któremu służą. Tylko wtedy słowa nabierają znaczenia i wartości, jeśli nogi prowadzą do potrzebującego, ręce pomagają w biedzie i doświadczeniu, a serce wrażliwe jest na krzywdę i potrzebę. Jak stwierdza ks. Władysław Kornilowicz: „To jest właśnie tajemnica świętych, że *świętość* ich przejawia się przede wszystkim w stosunku do ludzi” (Mazowiecki 1987, 117).

W postawie nauczyciela religii fundamentalne znaczenie będzie miał zatem jego stosunek do ucznia, w tym do jego indywidualnych możliwości i ograniczeń. Niemniej ważna jest także umiejętność organizacji pracy w zindywidualizowanym procesie dydaktycznym. Zatem zarówno pozytywne ustosunkowanie nauczyciela do zróżnicowanej pracy podczas zajęć, do niesienia fachowej pomocy uczniom ze zróżnicowanymi

potrzebami edukacyjnymi, jak i przemyślana organizacja tych działań skutkować mogą pomyślnymi rezultatami. Wyzwania, które wynikają z wytycznych w sprawie pomocy psychologiczno-pedagogicznej kierowanej do uczniów ze zindywidualizowanymi potrzebami edukacyjnymi, muszą prowadzić do poszukiwania efektywnych sposobów działania, które będą zauważalne w procesie kształcenia religijnego.

W planowaniu i przebiegu procesu edukacyjnego należy uwzględniać często współwystępujące u uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi problemy w sferze uczuciowo-emocjonalnej oraz zachowań społecznych. Wiedza ta posiada zasadnicze znaczenie podczas lekcji religii w zakresie konstruowania działań i postaw społecznie akceptowanych. Dla efektywnej pracy podczas zajęć istotnego znaczenia nabiera atmosfera, jaka panuje w klasie, a w dużej mierze zależna jest ona od prowadzącego lekcje nauczyciela. Jak zauważa Urszula Grygier, doradca metodyczny ds. wspomaganie szkół i przedszkoli oraz pedagog specjalny:

Pozytywny kontakt z uczniem jest punktem wyjścia do tworzenia warunków sprzyjających zaangażowaniu każdego ucznia w proces uczenia się, niezależnie od jego potrzeb i możliwości (Grygier 2019).

Podkreślić należy wspomniany wcześniej fakt, że każdy uczeń ma szansę na sukces, niezależnie od rodzaju niepełnosprawności czy innych ograniczeń, jeśli m.in. zmniejszymy różnorodne bariery utrudniające jego funkcjonowanie. Pomoc pedagogiczna katechety może w jednym przypadku polegać na odpowiednio dobranej strategii indywidualizacji, a w innym na empatycznej postawie nauczyciela i rówieśników z grupy katechetycznej. Stosowane wsparcie to przede wszystkim dostrzeżenie w każdym uczniu jego mocnych stron, dzięki którym wykorzysta on swoje możliwości, pasje i uzdolnienia (Bednarz 2017, 103).

4. Do jakich grup uczniów kieruje się pomoc psychologiczno-pedagogiczną?

Zgodnie z § 2.2. przywołanego „Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” fachową pomocą psychologiczno-pedagogiczną należy objąć w szczególności uczniów zaklasyfikowanych do poszczególnych grup zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych, wynikających z:

- 1) niepełnosprawności;
- 2) niedostosowania społecznego;
- 3) zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- 4) zaburzeń zachowania lub emocji;
- 5) ze szczególnych uzdolnień;
- 6) ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- 7) deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych;
- 8) choroby przewlekłej;
- 9) sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- 10) niepowodzeń edukacyjnych;
- 11) zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;
- 12) trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą (Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 2.2}).

W niniejszym tekście chcemy wyartykułować istotę udzielania przez nauczyciela religii pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Dokument ten wydawany jest dla osób z niepełnosprawnościami (niesłyszących, słabosłyszących, niewidomych, słabowidzących, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi („Obwieszczenie

Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 (§ 1.1)) oraz niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 (§ 1.2)). Przypomina się jednocześnie, że kształcenie specjalne realizowane jest obecnie w większości placówek edukacyjnych o charakterze ogólnodostępnym oraz, tak jak przez lata, w placówkach specjalnych i integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi.

Zastępowanie procesu ekskluzji, w którym występowało wykluczenie pełne lub częściowe ze struktur i integracji społecznej, inkluzją, nie tylko jako refleksję ideologiczną, lecz czynnym włączeniem uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego do szkół i przedszkoli ogólnodostępnych, zgodne jest z aktualną polityką edukacyjną wielu krajów świata, polityką europejską, w tym Polski.

Zasadnym zatem jest przywołanie „Zaleceń Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie promowania wspólnych wartości edukacji włączającej i europejskiego wymiaru nauczania”. W dokumencie tym wśród wymienionych wspólnych wartości, które Państwa członkowskie powinny wdrażać i promować, znajdują się zapisy dotyczące propagowania edukacji włączającej dla wszystkich uczących się, w szczególności poprzez:

- włączanie wszystkich uczących się w dobrej jakości edukację od wczesnego dzieciństwa i przez całe życie;
- zapewnienie wszystkim uczącym się, w tym osobom znajdującym się w trudniejszej sytuacji społeczno-ekonomicznej, pochodzącym ze środowisk migracyjnych, osobom o specjalnych potrzebach i uczniom najbardziej utalentowanym niezbędnego wsparcia zgodnie z ich konkretnymi potrzebami;
- ułatwianie przechodzenia między różnymi ścieżkami i poziomami edukacji oraz umożliwianie świadczenia odpowiedniego doradztwa edukacyjnego i poradnictwa zawodowego;
- skuteczne wykorzystywanie Europejskiej Agencji ds. Specjalnych Potrzeb i Edukacji Włączającej, na zasadzie dobrowolnej, aby wdrażać do swoich systemów edukacji i monitorować sprawdzone podejścia włączające („Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r...” 2018 {pkt. 4a-c, 5}).

Propagowana już wcześniej, bo pod koniec ubiegłego wieku, idea integracji osób z niepełnosprawnością z otaczającym je środowiskiem społecznym została oparta na założeniu, że osoby z niepełnosprawnością oraz w pełni sprawne posiadają wiele cech wspólnych i więcej je łączy niż dzieli. Tym samym skutkuje to dążeniem do organizowania kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami w ich naturalnym środowisku, w bliskim im ogólnodostępnym szkolnictwie, a nie w specjalnych instytucjach oświatowo-wychowawczych, często z dala od domu rodzinnego (Maciarz 1984, 43; Krause 2011, 70).

Tak jak wcześniej zostało już zaznaczone, współczesnym więc postulatem dla edukacji dzieci i młodzieży uwzględniającej różnorodność możliwości i zdolności, a także ograniczeń uczniów staje się kształcenie włączające. Często edukację inkluzywną utożsamia się z kształceniem uczniów pełnosprawnych oraz z niepełnosprawnością, ale pamiętać należy, że obejmuje ono także dzieci i młodzież z innymi różnorodnymi potrzebami edukacyjnymi. Przypomnijmy, idea ta powstała jako alternatywa dla modeli opartych na segregacji (szkolnictwo specjalne) czy integracji (Bednarz 2017, 43-44).

Odwołując się do postulatów pedagogiki religii dotyczących zasady dowartościowania, poszanowania, pełnej akceptacji drugiego człowieka i solidarnego włączania jego do określonej grupy społecznej, lekcje religii winny wspomagać budowanie jedności pomimo różnic, ale także włączać się w niesioną w szkole i przedszkolu pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

5. Zadania nauczyciela religii w realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Dokumentacja oraz proces dydaktyczny

Organizowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych powinno rozpocząć się od rzetelnej diagnozy potrzeb. Każdy z uczniów posiada indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne, które mogą wynikać nie tylko z niepełnosprawności, ale także z innych uwarunkowań

(np. sytuacje traumatyczne, obecne doświadczanie migracji). Nauczyciel posiadający tę świadomość powinien potrafić diagnozować te potrzeby lub też skierować się z prośbą o pomoc do specjalistów w określaniu potrzeb, barier czy trudności w funkcjonowaniu ucznia (Dąbkowska 2022). Każdy z nauczycieli zobligowany jest także do znajomości prawa oświatowego w odwołaniu do danej sytuacji szkolnej.

W pierwszej kolejności odniesiemy się do podstaw prawnych w sprawie pomocy psychologiczno-pedagogicznej i wynikających z nich dyrektyw dla nauczycieli. Z przywołanego kilkakrotnie „Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020) wynikają skonkretyzowane zadania kierowane do każdego nauczyciela, nie wyłączając nauczyciela religii, realizującego nauczanie w ramach systemu oświaty. Jest to istotna kwestia, gdyż pomoc psychologiczno-pedagogiczną ma za zadanie organizować dyrektor placówki, w której zatrudniony jest katecheta. Zapisy rozporządzenia wskazują m.in. na nauczycieli (niezależnie od prowadzonego przedmiotu) w roli osób udzielających owej pomocy („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 4.2}). Podkreśla się także, że w przedszkolu oraz w szkole „pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów” („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 6.1; § 6.2}). W tej części przedmiotowego rozporządzenia mowa jest także o formach udzielania owej pomocy⁶.

⁶ Wprowadzenie do wyliczenia w brzmieniu ustalonym przez § 1 pkt 1 lit. a „Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 lutego 2019 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” („Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 lutego 2019 r...” 2019), które weszło w życie z dniem 1 września 2019 r.

W nawiązaniu do realizacji pomocy przez nauczycieli i specjalistów są to:

- 1) klasy terapeutyczne,
- 2) zajęcia rozwijające uzdolnienia (dla uczniów ze szczególnymi uzdolnieniami),
- 3) zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się,
- 4) zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze (dla uczniów mających trudności w nauce, w szczególności w spełnianiu wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego),
- 5) zajęcia specjalistyczne: korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne oraz inne zajęcia o charakterze terapeutycznym,
- 6) zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu – w przypadku uczniów szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych;
- 7) zindywidualizowana ścieżka kształcenia;
- 8) porady i konsultacje,
- 9) warsztaty („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 6.2}).

Należy zauważyć, że nie wszystkie wymienione formy pracy dedykowane mogą być nauczycielom religii, gdyż pięć z nich (punkty: 1,2,3,4,5) winny być realizowane tylko przez specjalistów. Zasygnalizować w tym miejscu należy także istotną potrzebę współpracy wszystkich nauczycieli (jeśli to tylko możliwe w przypadku katechetów prowadzących zajęcia w pozaszkolnych punktach katechetycznych), a także specjalistów, rodziców oraz innych osób udzielających wsparcia uczniom. Podkreśla się, że charakter tej pomocy powinien być kompleksowy, ze zintegrowanymi działaniami wymienionych wyżej osób (Dąbkowska 2022).

Spośród wyszczególnionych wcześniej form udzielania wsparcia uczniom nauczyciel religii powinien uwzględniać w swoich planach pracy zajęcia rozwijające uzdolnienia, porady i konsultacje oraz warsztaty prowadzone dla osób ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. W ramach zajęć rozwijających uzdolnienia nauczyciel może prowadzić przykładowo ‘Koło młodych biblistów’, w zakresie którego uczniowie

będą przygotowywani do udziału w konkursach i olimpiadach biblijnych. Nauczyciel religii posiadając uprawnienia pedagogiczne, a także będąc przygotowany podczas studiów lub kursów doszkalających do pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, zobligowany jest w ramach ich indywidualnych potrzeb do prowadzenia porad i merytorycznych konsultacji. Wśród grup uczniów włączonych do miana zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych będą takie, gdzie indywidualne porady czy konsultacje z nimi staną się często niezbędne. Do takiego zespołu zalicza się m.in. uczniów z niepełnosprawnością intelektualną czy ze spektrum autyzmu (czyli objętych orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego). Specyfika ich funkcjonowania, w tym rozumienia treści o charakterze abstrakcyjnym czy symbolicznym, które to często występują w treściach edukacji religijnej, wymaga indywidualnego wsparcia nauczyciela.

Warto uwzględnić w swoich działaniach pedagogicznych także organizację warsztatów tematycznych z zakresu treści programowych dedykowanych dla całej klasy czy grupy katechetycznej, które będą miały charakter praktyczny, uwzględniający mocne strony, ale też ograniczenia niektórych uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. W ramach warsztatów można także, i jest to pedagogicznie uzasadnione, poprowadzić zajęcia o charakterze wychowawczym, zorientowanym na inkluzję, z pełnym włączeniem do zespołu osób z różnorodnymi zindywidualizowanymi potrzebami edukacyjnymi.

Zaznaczyć należy, że w rejestrze potrzeb psychicznych przejawianych przez uczniów z różnorodnymi dysfunkcjami występują potrzeby związane z dojrzewaniem osobowości emocjonalno-społecznej. Wśród nich wymienia się: potrzebę doznawania opieki, poczucia przynależności, potrzebę kontaktu i wzajemnego porozumiewania się, potrzebę zauważenia oraz doznawania poczucia własnej wartości, potrzebę pełnienia określonej roli społecznej. Nauczyciel religii poprzez pełną akceptację uczniów, ze wskazaniem im miłości Boga do każdego człowieka, niezależnie od stanu jego sprawności kształtować może w wychowankach

jakże istotne poczucie własnej wartości (Bednarz 2006, 130-132). Warto zważyć też na fakt, że uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi potrzebują dowartościowania i poczucia, że między nimi a grupą istnieje porozumienie. „Dążenie do kontaktu i porozumienia”, jak stwierdza Danuta Al-Khamisy, „powinno być dominującym motywem oddziaływań wychowawczych” (Al.-Khamisy 2002, 9). Nauczyciel zmierzając do inkluzji rówieśniczej, powinien pamiętać o stymulowaniu takich sytuacji, aby dać uczniom możliwość poczucia wspólnoty, bliskich więzi osób pełnosprawnych z rówieśnikami i zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych w jednej klasie czy grupie katechetycznej.

Wśród innych zadań nauczycieli (także wychowawców grup wychowawczych i specjalistów) wymienionych w przywoływanym akcie prawnym znajdują się:

- 1) rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów,
- 2) określanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów,
- 3) rozpoznawanie przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu uczniów, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie uczniów i ich uczestnictwo w życiu przedszkola, szkoły lub placówki,
- 4) podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału uczniów w celu podnoszenia efektywności uczenia się i poprawy ich funkcjonowania,
- 5) współpraca z poradnią w procesie diagnostycznym i postdiagnostycznym, w szczególności w zakresie oceny funkcjonowania uczniów, barier i ograniczeń w środowisku utrudniających funkcjonowanie uczniów i ich uczestnictwo w życiu przedszkola, szkoły lub placówki oraz efektów działań podejmowanych w celu poprawy funkcjonowania ucznia oraz planowania dalszych działań („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 20.1}).

Z powyżej wyszczególnionych zadań wynikających z litery prawa oświatowego nauczyciele religii powinni w szczególności zwrócić uwagę na drugie, trzecie i czwarte, uwzględniając je w swoich

indywidualizowanych planach pracy oraz praktyce edukacyjnej. Dzięki zauważeniu mocnych stron ucznia, jego zainteresowań i predyspozycji nauczyciel może dobrać odpowiednie metody, środki oraz formy pracy dydaktycznej. Pedagodzy zgodnie stwierdzają, że szanse każdego z uczniów, a w szczególności ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, wzrastają, jeśli nauczyciel umiejętnie dostosowuje proces dydaktyczny do mocnych i słabych stron każdego z wychowanków, a także uwzględni w pracy m.in. indywidualne style uczenia się (Kruszewski 2009, 136-139).

Za przykład dostosowania procesu dydaktycznego niech posłuży autorskie opracowanie strategii indywidualizacji dla dydaktyki inkluzyjnego kształcenia religijnego, ze względu na grupę uczniów sprawnych i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Uwzględniono możliwość zróżnicowania procesu nauczania-uczenia się według następujących komponentów:

1. szczegółowych celów i zakresu treści kształcenia (np. wyznaczenie i osiąganie indywidualnych celów zgodnych z możliwościami psychofizycznymi ucznia; selekcjonowanie materiału nauczania – na przykład dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną),
2. form pracy (w dużej mierze od nauczyciela zależy wybór formy organizacyjnej, optymalnej w pracy ze zróżnicowaną grupą uczniów. Nauczyciel powinien potrafić równie sprawnie prowadzić nauczanie frontalne, jak i indywidualne, także włączać ucznia w projekty grupowe),
3. metod dydaktycznych (pamiętać należy, że nie wszystkie metody są odpowiednie dla każdego ucznia. Odpowiednio wyselekcjonowane metody sprzyjają realizacji zakładanych celów kształcenia oraz przebiegu lekcji z uwzględnieniem uczniów o zróżnicowanych możliwościach i potrzebach edukacyjnych. W grupie niejednorodnej pod względem możliwości psychofizycznych stosowanie wielu metod, z uwzględnieniem wielostronnego

- procesu nauczania-uczenia się, jest uzasadnione psychologicznie i dydaktycznie),
4. środków dydaktycznych (przyjmuje się, że prawidłowa organizacja pracy w zróżnicowanej grupie wymaga właściwego doboru środków dydaktycznych, które nie będą ograniczały czy tylko ułatwiały pracę uczniów na lekcji religii, lecz w równym stopniu wpłyną na rozwój i wzbogacenie każdego z nich – a tym samym na jakość ich aktywności podczas zajęć),
 5. zasad nauczania (zakłada się, że w efektywnym inkluzyjnym kształceniu istotnym impulsem dydaktycznym winny być odpowiednio wyselekcjonowane zasady nauczania, włączone w codzienną praktykę kształcenia),
 6. wymagań dydaktycznych kompatybilnych ze zindywidualizowanymi celami operacyjnymi (treści zapisane językiem wymagań [cele operacyjne], z podziałem na kryteria podstawowe i ponadpodstawowe, dostosowane do indywidualnych możliwości psychofizycznych uczniów) (Bednarz 2017, 136-193).

Dokonując selekcji odpowiednich i trafnych komponentów niejednorodnego procesu dydaktycznego do możliwości i ograniczeń ucznia z danym rodzajem zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych, warto uwzględnić sugestię Zenona Gajdzicy: „indywidualizację należy traktować jako proces wybiórczy, stosowany zawsze, kiedy jest konieczny, a nie zawsze, kiedy jest możliwy” (Gajdzica 2007, 139).

Kolejnym istotnym wyznacznikiem pomocy psychologiczno-pedagogicznej realizowanej przez każdego z nauczycieli, w tym katechetę, jest udział w przygotowaniu specjalistycznej dokumentacji dla każdego z uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego⁷. Powyższe wynika z zapisów § 22. „Rozporządzenia Ministra Edukacji

⁷ Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego otrzymują uczniowie ze względu na rodzaj niepełnosprawności oraz uczniowie niedostosowani społecznie i zagrożeni niedostosowaniem społecznym. Zob. „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r...” 2017.

Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach:

Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych i specjaliści udzielający uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej prowadzą dokumentację zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 7 ustawy („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 22}).

Jednym z fundamentalnych dokumentów specjalistycznych, będących jednocześnie narzędziem wyznaczającym plan zindywidualizowanych interakcji, jest indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET), obowiązkowy dla każdego ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. IPET powstaje przy współudziale członków zespołu pomocy psychologiczno-pedagogicznej powołanego przez dyrektora szkoły. Do zespołu oprócz pedagoga, psychologa, specjalistów włączony jest także nauczyciel ucznia, dla którego wydane jest orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny opracowywany jest na podstawie owego orzeczenia oraz innych dokumentów wydanych przez poradnie specjalistyczne, a także na podstawie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia⁸. IPET przygotowuje się na okres, na który zostało wydane orzeczenie, nie dłużej jednak, niż na jeden etap edukacyjny.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny powinien zawierać m.in.:

⁸ W „Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym” znajdujemy następujący zapis: „Zespół opracowuje program po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie oraz zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, we współpracy, w zależności od potrzeb, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym poradnią specjalistyczną” („Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r...” 2017 {§ 6.4}).

...zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, rodzaj i zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, formy i metody pracy z uczniem, sposoby i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej (Jarosińska, Jas 2010, 51).

To, co jest istotne w zapisach indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego dla nauczyciela religii w roli pedagoga udzielającego pomocy psychologiczno-pedagogicznej, to m.in. opis zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, a także zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, z wykorzystaniem odpowiednich form i metod pracy z uwagi na określony przedmiot. Uwzględniając natomiast planowanie zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, wskazuje się na zadania o charakterze edukacyjnym oraz wychowawczym, ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia oraz wzmocnienie jego uczestnictwa w grupie społecznej (Słupek 2018, 12-13). Nauczyciel religii z racji charakteru nauczanego przedmiotu, w zakresie którego elementy wychowawcze i socjalizacyjne są naturalnym komponentem programowym i wykonawczym, ma znaczną możliwość realizacji wymienionych wyżej zadań podczas interakcji z uczniem.

Finalizując przybliżenie zadań nauczyciela religii w realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, nie sposób pominąć wymogu jego dołączenia do zespołu opracowującego wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia (WOPF-u) oraz przeprowadzającego proces jej ewaluacji. Także ten dokument, podobnie jak IPET, przygotowuje się dla ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. W tym miejscu zaznaczę, że możliwe jest wykorzystanie wzorów IPET (indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego) oraz WOPF-u (wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia) zwartych

m.in. w przywołanej wyżej publikacji Kazimierza Słupka. Niemniej nie ma jednego obowiązującego szablonu tego dokumentu, istotnym jest, aby znalazły się w nim zapisy dotyczące:

indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień ucznia;
w zależności od potrzeb – zakresu i charakteru wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów, asystentów lub pomocy nauczyciela [...];
przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu ucznia, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie i uczestnictwo ucznia w życiu szkolnym; [...] efektów działań podejmowanych w celu ich przezwyciężenia” („Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r...” 2017 {§ 6.10}).

Nauczyciel religii w szczególności powinien włączyć się w proces obserwacji mocnych stron ucznia, aby wspomóc jego rozwój i tym samym przyczynić się do podniesienia samooceny wychowanka. Także zasadnym jest znalezienie narzędzi wsparcia ucznia podczas lekcji, z odpowiednim sposobem podstępowania pedagogicznego. W miarę możliwości organizacyjnych wskazanym jest, aby nauczyciel religii brał cykliczny udział w posiedzeniach zespołu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, którego przedmiotem w tym zadaniu jest omawianie poziomu funkcjonowania ucznia zarówno na początku roku szkolnego, z pozycji wyjściowej, jak też w trakcie i pod koniec danego roku.

Wskazanym jest także nawiązanie kontaktu ze specjalistami⁹ pracującymi z uczniem w celu ustalenia strategii postępowania wychowawczo-edukacyjnego, poszukiwania wspólnych rozwiązań, sposobów działania. Podobnie sprawa ma się z nawiązaniem współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi. Pracownicy poradni służą fachowym wsparciem nauczycielom oraz rodzicom, udzielając pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wspomagając ich w wychowaniu

⁹ Termin ‘specjaliści’ odnosi się do zatrudnionych w placówce edukacyjnej: pedagogów, psychologów, logopedów, doradców zawodowych, terapeutów pedagogicznych i innych.

i kształceniu dziecka (Słupek 2018, 15-21). Zakres współpracy nauczycieli (w tym nauczyciela religii) oraz specjalistów zatrudnionych w placówce edukacyjnej, w związku z organizowaniem i realizacją pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dziecka, po uprzednim rozpoznaniu jego indywidualnych możliwości psychofizycznych (np. ze względu na trudności w uczeniu się) oraz potrzeb (np. ze względu na wybitne zdolności ucznia), wynika z zapisów przywołanego wcześniej „Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym” („Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r...” 2017).

Nie sposób pominąć istotnej roli rodziców włączonych w proces realizacji efektywnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole i przedszkolu. Z powyżej przywołanego rozporządzenia jasno wynika jej zakres:

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana w przedszkolu, szkole i placówce rodzicom uczniów i nauczycielom polega na wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu ich umiejętności wychowawczych w celu zwiększania efektywności pomocy udzielanej uczniom („Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r...” 2020 {§ 2.3}).

Bez stałej współpracy nauczyciela z rodzicem nie ma możliwości rzetelnego zaplanowania i przebiegu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zatem zadaniem nauczyciela religii w realizacji wsparcia, o którym mowa, jest głęboko przemyślany plan działań wspierających we współdziałaniu z wszystkimi członkami zespołu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, nie wyłączając z niego rodziców ucznia.

6. Podsumowanie

Konkludując, istotnym czynnikiem warunkującym oczekiwane efekty pracy z uczniem posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia

specjalnego jest wnikliwa diagnoza jego potrzeb, a w następstwie dostosowanie procesu edukacyjnego do możliwości i ograniczeń wychowanka. Przyjście uczniowi z fachową pomocą psychologiczno-pedagogiczną następuje w wyniku poznania środowiska, z którego on pochodzi, a które jest jego prymarnym miejscem opieki i wychowania. Znaczącym także zadaniem jest wyłonienie i urzeczywistnianie optymalnych sposobów postępowania pedagogicznego. Z tego też powodu od rodziców bądź opiekunów ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego nauczyciel religii winien uzyskać informacje dotyczące wychowanka. Wskazaniem jest też pozyskać opinię i wyniki obserwacji ucznia od nauczyciela wychowawcy, a także, o ile to możliwe, włączyć się w przygotowanie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia oraz indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego. Jeżeli okaże się to zbyt trudne lub wręcz niemożliwe do realizacji¹⁰, nauczyciel religii powinien mieć wgląd do wymienionych dokumentów i swoim podpisem poświadczyć zapoznanie się i tym samym realizację zapisów dotyczących kompetencji nauczycieli, o których wcześniej była mowa.

Każdy nauczyciel religii prowadzący zajęcia w grupie, do której przynależy uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, ma za zadanie zapoznać się z wymienionym dokumentem. Przeanalizowanie opinii i zaleceń specjalistów: lekarzy, psychologów, pedagogów specjalnych przyczyni się do właściwego planowania pracy ze wspomnianym wyżej wychowankiem. Poznając poziom rozwoju

¹⁰ Należy uwzględnić fakt, że do grupy katechetycznej w pozaszkolnym punkcie katechetycznym należą uczniowie z różnych szkół, a nauczyciel często zatrudniony jest w jednej, wskazanej przez organ prowadzący. Tym samym nauczyciel jest członkiem rady pedagogicznej w szkole, w której posiada zatrudnienie. Nie ma więc możliwości uczestniczenia w zespole pomocy psychologiczno-pedagogicznej ani w innego rodzaju organach czy spotkaniach w szkole, do której może przynależeć uczeń z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, należący do grupy katechetycznej, którą prowadzi nauczyciel. W takiej sytuacji pozostaje konsultacja z rodzicami i prośba o wgląd do dokumentacji specjalistycznej, której kopię posiadają rodzice (WOPF-u, IPET).

ucznia, jego możliwości, potrzeby, ograniczenia, jak też stan zdrowia, uzyska się bliższy i adekwatny jego obraz, i tym samym jest szansa na osiągnięcie znacznie lepszych efektów pracy. Wskazaniem jest także utrzymywanie stałego kontaktu z rodzicami lub opiekunami ucznia.

Powiedzieliśmy, że w dydaktycznych uwarunkowaniach dotyczących niesienia fachowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniowi z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego uwzględniać należy mierzalne cele katechetyczne postawione przez nauczyciela, a także pozostałe komponenty dostosowane do procesu dydaktycznego. Kierunek tej pomocy powinien zakładać ściśle pojęte zindywidualizowanie procesu dydaktycznego oparte na skonkretyzowanej strategii postępowania pedagogicznego. Nie można pominąć faktu, że uczeń ze zindywidualizowanymi potrzebami edukacyjnymi jest członkiem zespołu klasowego, do którego należą często rówieśnicy o bardzo różnorodnych możliwościach i potrzebach. Należy więc dać szansę optymalnego rozwoju każdemu uczniowi w klasie czy w grupie katechetycznej.

Finalizując, współczesna szkoła postawiła sobie za cel stworzenie przestrzeni edukacyjnej dla każdego ucznia w klasie. W tej sytuacji także od nauczyciela katechety wymaga się wprowadzenia zmian, które doprowadzą do efektywnej edukacji religijnej każdego z uczniów włączonych w proces inkluzyjnego kształcenia. Nie można zatem pominąć działań na rzecz wdrożenia odpowiednich reform do kształcenia religijnego. Ten obszar edukacji również wymaga transformacji, tym bardziej że zachodzą one we współczesnych koncepcjach kształcenia ogólnego. Jeśli te zmiany nie zostaną uwzględnione i dostosowane, obecność ucznia z niepełnosprawnością w klasie czy grupie katechetycznej będzie marginalizowana.

Bibliografia

- Al.-Khamisy, Danuta. 2002. „Gotowość nauczycieli do pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych.” W *Integracja społeczna. Praktyczne próby wdrażania*. Red. Danuta Al.-Khamisy, 9-15.

- Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Al.-Khamisy, Danuta. 2013. *Edukacja włączająca edukacją dialogu: W poszukiwaniu modelu edukacji dla ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki specjalnej.
- Bednarz, Elżbieta. 2006. *Edukacja religijna dziecka głębiej upośledzonego umysłowo z uwzględnieniem zielonościowego profilu konfesyjnego* (Studia i Dokumenty Zielonościowe 2). Warszawa: Instytut Wydawniczy Agape.
- Bednarz, Elżbieta. 2017. *Strategia indywidualizacji w dydaktyce inkluzyjnego kształcenia religijnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Dąbkowska, Monika. 2022. „Organizowanie warunków do prawidłowego wdrażania podstawy programowej w pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.” Dostęp 2022.12.07. <https://www.nowaera.pl/eduone/wdrazanie-podstawy-programowej-w-pracy-z-ucznikiem-o-zroznicowanych-potrzebach-edukacyjnych>.
- Gajdzica, Zenon. 2007. *Edukacyjne konteksty bezradności społecznej osób z lekkim upośledzeniem umysłowym*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Głodkowska, Joanna. 2012. „Dydaktyka specjalna w poszukiwaniu wzorców – współczesne tendencje w edukacji źródłem uogólniających inspiracji.” W *Dydaktyka specjalna w przygotowaniu do kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Red. Joanna Głodkowska, 13-35. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Grygier, Urszula. 2019. „Mój uczeń pracuje chętnie. Poznaj 11 metod motywowania uczniów w zróżnicowanym zespole.” Dostęp 2022.12.07. <https://epedagogika.pl/top-tematy/moj-uczen-pracuje-chetnie.-poznaj-11-metod-motywowania-uczniow-w-zroznicowanym-zespole-2984.html>.

- Jarosińska, Małgorzata, i Małgorzata Jas. 2010. *Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży: Prawne ABC dyrektora przedszkola, szkoły i placówki*. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- Kossewska, Joanna. 2003. „Społeczeństwo wobec osób niepełnosprawnych – postawy i ich determinanty.” *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 14. Studia Psychologica* (1): 40.
- Krause, Amadeusz. 2011. *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kruszewski, Krzysztof. 2009. „O nauczaniu i uczeniu się w szkole.” *W Sztuka nauczania: Czynności nauczyciela. Podręcznik akademicki*. Red. Krzysztof Kruszewski, 109-145. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Maciarz, Aleksandra. 1984. *Wybrane zagadnienia rewalidacji dzieci*. Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Mazowiecki, Tadeusz. 1987. *Ludzie Lasek*. Warszawa: Wydawnictwo „Znak”.
- Milerski, Bogusław. 2019. „Pedagogika religii.” W *Pedagogika: Podręcznik akademicki*. Red. Zbigniew Kwieciński, Bogusław Śliwerski, 319-331. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- „Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.” 2020. *Dziennik Ustaw*: poz. 1280.
- Olechowska, Agnieszka. 2016. *Specjalne potrzeby edukacyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Popowski, Remigiusz. 2004. *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa: Wydawnictwo Vocatio.
- „Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych,

- niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym.” 2017. *Dziennik Ustaw*: poz. 1578.
- „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno- pedagogicznych.” 2017. *Dziennik Ustaw*: poz. 1743.
- „Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 lutego 2019 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.” 2019. *Dziennik Ustaw*: poz. 323.
- „Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.” 2019. *Dziennik Ustaw*: poz. 1450.
- Słupek, Kazimierz. 2018. *Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi: Pomoc psychologiczno-pedagogiczna, dostosowanie wymagań*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Szumski, Grzegorz. 2019. „Koncepcja edukacji włączającej.” W *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*. Red. Iwona Chrzanowska, Grzegorz Szumski, 14-26. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Toth, Ludwig Volker. 2002. „Integrative kirchliche Einrichtungen.” W *Handbuch Integrative Religionspädagogik: Reflexionen und Impulse für Gesellschaft, Schule und Gemeinde*. Red. Annebele Pithan, Gottfried Adam, Roland Kollmann, 315-324. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.
- Zacharuk, Tamara. 2008. „Włączająca edukacja.” W *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Tom VII. Red. Jerzy Pilch, 167-168. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

„Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie promowania wspólnych wartości, edukacji włączającej i europejskiego wymiaru nauczania.” 2018. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*: poz. C 195/01.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIV

Zeszyt 4

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2022

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja *Rocznika Teologicznego* informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 18,5. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

IN MEMORIAM

Mgr Irena Andrejew-Preiss..... 743

ARTYKUŁY

JERZY OSTAPCZUK, JERZY TOFILUK, *Wyższe Prawosławne Szkolnictwo Teologiczne w Polsce – przeszłość i teraźniejszość*..... 744

BORYS PRZEDPELSKI, *Różne formy oficjalnego dialogu mariawicko-rzymsko-katolickiego w latach 1971-1996* 767

MARCIN WALCZAK, *Nieuwarunkowane, ostateczne zatroskanie, being-itself. Wielowymiarowa idea Boga w myśli Paula Tillicha* 815

ELŻBIETA BEDNARZ, *Specyfika udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej przez nauczyciela religii uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego* 851

ANDRZEJ OCHMAN, *Wiara i religijność współczesnych katolików polskich na przełomie XX i XXI wieku w świetle wyników badań społecznych*..... 881

FRANTIŠEK HANOBIK, *Youth on the verge of adulthood and their views on abortion* 915

MATERIAŁY

ABP ANASTAZY (GIANNOULATOS), *Życie w Chrystusie w wieloreligijnej społeczności globalnej*..... 945

KRONIKA

Przyznanie prof. Barbarze Städtler-Mach Medalu za Zasługi dla ChAT (BOGUSŁAW MILERSKI)..... 959

Inauguracja roku akademickiego 2022/2023 (6 października 2022) (JAROSŁAW ZABROCKI)..... 961

Uroczystość nadania tytułu doktora honoris causa Jego Eminencji, Wielce Błogosławionemu prof. Anastazemu (Giannoulatosowi), Arcybiskupowi Tirany, Durrës i Calej Albanii (6 października 2022) (JAROSŁAW ZABROCKI)..... 965

<i>Uroczystość nadania tytułu doktora honoris causa prof. dr. hab. Zbyszko- wi Melosikowi Prorektorowi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1 grudnia 2023) (RENATA NOWAKOWSKA-SIUTA).....</i>	969
<i>Publikacje zwarte (książki) Wydawnictwa Naukowego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie z lat 2019–2022 (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI).....</i>	971
Wykaz autorów	975
Recenzenci <i>Rocznika Teologicznego</i> w roku 2022	976

Contents

IN MEMORIAM

Mgr Irena Andrejew-Preiss.....	743
--------------------------------	-----

ARTICLES

JERZY OSTAPCZUK, JERZY TOFILUK, <i>Orthodox Higher Theological Education in Poland – past and present</i>	744
BORYS PRZEDPELSKI, <i>Various forms of official dialogue between the Mariavite and the Roman Catholic Church in the years 1971-1996</i>	767
MARCIN WALCZAK, <i>The Unconditional, ultimate concern, Being-itself. Multidimensional idea of God in the thought of Paul Tillich</i>	815
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Specifics of the provision of psychological and pedagogical assistance by a religion teacher to a student with an evaluation of special educational needs</i>	851
ANDRZEJ OCHMAN, <i>Faith and religiosity of contemporary Polish Catholics at the turn of the 20th and 21st centuries in the light of the results of social research</i>	881
FRANTIŠEK HANOBIK, <i>Youth on the verge of adulthood and their views on abortion</i>	915

MATERIALS

ABP ANASTAZY (GIANNOULATOS), <i>Living in Christ in a multi-religious global community</i>	945
--	-----

CHRONICLE

<i>Awarding Prof. Barbara Städtler-Mach the Medal for Merits for the Christian Theological Academy (BOGUSŁAW MILERSKI)</i>	959
<i>Inauguration of the academic year 2022/2023 (6th October 2022) (JAROSŁAW ZABROCKI)</i>	961
<i>The Ceremony of Conferring the Title of Doctor Honoris Causa on His Eminence, the Most Blessed Prof. Anastasius (Giannoulatos), Archbishop of Tirana, Durrës and All Albania (6th October 2022) (JAROSŁAW ZABROCKI)</i>	965

<i>The Ceremony of Conferring the Title of Doctor Honoris Causa on Prof. Zbyszko Melosik PhD habil., Prorector of the Adam Mickiewicz University in Poznań (1st December 2022) (RENATA NOWAKOWSKA- -SIUTA).....</i>	969
<i>Compact publications (books) of the Scientific Publisher of the Christian Theological Academy in Warsaw 2019-2022 (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI).....</i>	971
List of authors	975
List of reviewers of <i>Theological Yearbook</i> in 2022	976

Wykaz autorów

Jerzy Ostapczuk, j.ostapczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Jerzy Tofiluk, j.tofiluk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Borys Przedpełski, b.przedpelski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Marcin Walczak, marwal8@wp.pl, ul. Ćwiklińskiej 4/35, 20-067 Lublin

Elżbieta Bednarz, e.bednarz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Andrzej Ochman, andochman@uni.opole.pl, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, ul. W. Drzymały 1C, 45-342 Opole

František Hanobik, hanobikf@gmail.com, Pravoslávna Bohoslovecká Fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Masarykova 2707/15, 080 01 Prešov, Slovakia